

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАСТОСУВАННЯ АРМІЙСЬКОЇ АВІАЦІЇ

к.в.н. М.П. Руденко, В.В. Кольченко
(подав д.в.н., проф. І.О. Кириченко)

Розглянуто тенденції розвитку армійської авіації за досвідом локальних війн та збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століть. Визначені можливі, основні напрямки розвитку армійської авіації найближчим часом.

Вступ. Армійська авіація (АА) зародилася і отримала досвід бойового застосування ще в роки першої світової війни. До її складу входили авіаційні частини, які були оснащені літаками взагалі без зброї. Ці частини підпорядковувалися армійському командуванню. АА на той час використовувалась для виконання повітряної розвідки і спостереження за полем бою.

Основу АА складають (на сучасному етапі) вертольоти різного призначення. Найбільший розвиток АА отримала в арміях США, Німеччини, Великобританії, Туреччини, Італії, Росії. Командування НАТО вважає можливим використання АА на всіх театрах воєнних дій. Важливим результатом масового використання бойових вертольотів стало створення частин армійської авіації, аеромобільних, повітряно-штурмових, вертолітно-протитанкових та інших формувань. Армійська авіація стає окремим родом сухопутних військ в основних країнах НАТО, СРСР, потім – Росії, України. АА виконує наступні завдання: вогневі, транспортно-десантні, розвідувальні та спеціальні.

Застосування АА в локальних війнах та збройних конфліктах. Стрімкий прогрес розвитку вертольотів призвів до того, що вже в 60-х роках їх охрестили “зброєю третьої світової війни” [1]. Вимоги підвищення мобільності військ в умовах ядерної війни співпали з необхідністю збільшення рухомості регулярної армії в локальних конфліктах, де бойові дії часто ведуться проти партизан, бандитських формувань (В’єтнам, Афганістан, Чечня). За допомогою вантажівок і бронемашин ця проблема вирішувалась лише частково, і воєнні теоретики звернули увагу на вертоліт, як на новий засіб пересування військ.

На початку **війни у Корей** (1950 – 1953 рр.) поряд з літаками стали використовуватись вертольоти, головним чином для евакуації поранених. Потім вертольоти стали використовуватися для ведення повітряної розвідки (ПР), наведення ударної авіації (УА) на наземні цілі, коректу-

вання вогню артилерії, перевезення військ, висадки десантів та диверсійних груп, перевезення боєприпасів, продовольства та інших матеріальних засобів, забезпечення зв'язку, евакуації поранених та підрозділів, які опинилися у оточенні. У ході війни вертольоти використовувалися у сухопутних військах, ВПС та ВМС США. Так у складі американських ВПС у Кореї діяла 3-я авіаційна рятувальна ескадрилья, на озброєнні якої було 20 вертольотів Н-5. 7-й флот мав 40 таких вертольотів з базуванням на кораблях. У 8-й американській армії нараховувалося 110 вертольотів (батальйон), а у корпусі морської піхоти – 20 транспортно-десантних вертольотів Н-19 та HRS-1.

У період війни в Кореї вертольоти для підтримки сухопутних військ ще не використовувалися.

Великий розмах мали дії вертольотів у період війни у **Південному В'єтнамі** (1964 – 1975 рр.). Вертольоти виконували різні завдання, важливішим з яких було проведення аеромобільних операцій. Вертольоти залучалися також для перевезення військ та боєприпасів повітрям, пошуку та розвідки загонів Національного фронту визволення (НФВ) Південного В'єтнаму, бойової охорони наземних військ, спостереження за полем бою, коректування вогню артилерії, охорони комунікацій, забезпечення зв'язку, евакуації поранених, а також особового складу.

Аеромобільні операції у війні в Південному В'єтнамі стали основним видом бойових дій військ. Для їх проведення створювалися тактичні аеромобільні групи, які склалися з 1 – 2 піхотних батальйонів та батальйону армійської авіації. В 1965 р. в США виникло з'єднання сухопутних військ – аеромобільна дивізія (428 штатних вертольотів, які трьома вильотами могли перевезти весь її особовий склад – 16000 чоловік) [3]. Дивізія одразу ж була перекинута в Південний В'єтнам, який став полігоном для перевірки концепції аеромобільності.

Аналізуючи цю війну, фахівці США відмічали низку недоліків у використанні вертольотів:

- незначна тривалість польоту вертольотів вогневої підтримки (дві години) обмежувала тривалість вогневого впливу на противника;*
- швидкість вертольотів вогневої підтримки була менш, ніж у транспортних вертольотів СН-47 “Чинук”, що ускладнювало їх сумісні дії та стримувало темп аеромобільних операцій;*
- застосування вертольотів було масовим, але дії вертольотів проти захищених точкових цілей були малоефективними (через обмежені за дальністю властивості їх зброї).*

Під час бойових дій у **Південному Лаосі** (1971 р.) у лютому 1971 року вертольоти вперше отримали на озброєння протитанкові керовані ракети

(ПТКР) "Тоу" та стали могутнім засобом пораження наземних цілей. Вони стали використовуватися для боротьби проти танків. ПТКР "Тоу" встановлювалися на вертольоти "Хью Кобра". Найбільш ефективною стала тактика засідок: вертольоти виходили в райони на гранично малій висоті на фоні місцевості та очікували момент для нападу; при наближенні цілі на дальність використання зброї проводився підскок на певну висоту, яка забезпечувала захват цілі та її супроводження, а потім в режимі висіння з дальності 1,5 – 3 км здійснювався пуск ПТКР. Після атаки місце засідки змінювалося.

Використання армійської авіації в **Афганістані** (1979 – 1989 рр.) характеризувалося розмаїтістю розв'язуваних бойових задач: авіаційною підтримкою бойових дій військ; супроводом військ і колон тилу на марші; десантуванням тактичних повітряних десантів і диверсійних груп (груп захоплення); веденням повітряної й інженерної розвідки; нанесенням ударів по виявлених об'єктах противника; мінуванням прикордонних стежок і перевалів та їхнє руйнування бомбометанням; доставкою боєприпасів і матеріальних засобів військам, евакуацією поранених, перевезенням особового складу і вантажів; коректуванням вогню артилерії; здійсненням пошуково-рятувальних робіт; висадженням і підтримкою груп для огляду караванів.

Основним способом бойових дій армійської авіації були послідовні удари по заздалегідь заданих чи виявлених у ході бойових дій об'єктах противника в призначений час чи за викликом.

У ході бойових дій вертольоти широко застосовувалися для десантування тактичних десантів у складі до роти мотострільків (десантників), а в окремих випадках і до батальйону.

Із аналізу бойових дій в Афганістані можна зробити висновок, що найбільш ефективним засобом рішення різноманітних бойових задач в інтересах сухопутних військ в умовах гірської місцевості є армійська авіація, що має високу мобільність, короткий час реакції на виклик і здатна базуватися на площадках (поза аеродромами).

При веденні бойових дій у **Перській затоці** (1991 р.) армійська авіація з початком бойових дій разом з авіацією БНС приймала участь в масованому ударі по позиціях і об'єктах засобів ППО Іраку. Так, група з 8 бойових вертольотів АН-64 "Апач" в супроводженні багатоцільових вертольотів Н-60 "Блек-Хок" після виконання польоту на малій висоті знищила в західній частині Іраку дві іракських РЛС раннього виявлення. При цьому за допомогою апаратури нічного бачення і цілевказівок екіпажі виявили позиції РЛС на дальності до 12 км та ідентифікували їх з дальності 7 км, а з дальностей 3 – 5 км здійснювали по них пуск керованих ракет. З початком наземної операції високу ефективність показали бойові вертольоти, особливо АН-64 "Апач". Так, 25 – 26 лютого тільки

ці вертольоти, завдяки можливостям пілотажно-навігаційної системи, брали участь у бойових діях, на той час, коли застосування інших типів вертольотів було обмежено через складні погодні умови.

Бойові вертольоти виконували завдання в тісній тактичній й вогневій взаємодії з літаками-штурмовиками, що, істотно підвищувало ефективність їхнього застосування.

При веденні бойових дій в **Чечні** (1994 – 1996рр. та 2001р.) АА виконувала такі завдання: **вогневі** (наліт склав 1289 годин – 41% від загального нальоту); **розвідувальні** (наліт склав 190 годин – 5%); **транспортні** (наліт склав 1522 години – 45%); **спеціальні** (наліт склав 310 годин – 9%).

Оцінка реальної обстановки в районі конфлікту й аналіз об'єктів ударів на території Чечні дозволяє виявити **низку особливостей**, що істотно ускладнювали застосування авіації та повинні враховуватися у операціях такого роду. До основних з них відносяться:

1. *Відсутність лінії фронту й осередковий характер ведення бойових дій.*

2. *Непостійне (періодичне) перебування загонів і груп бойовиків (від 10 до 40 чоловік) в опорних пунктах, що були основними об'єктами для нанесення ударів авіації.*

3. *Розосередження бойової техніки по окремих опорних пунктах.*

4. *Відсутність надійної системи позначення і впізнання своїх військ на землі і в повітрі.*

Отриманий досвід підтвердив концепцію застосування АА як основного засобу командування для перекидання мобільних сил і забезпечення їх бойових дій.

Висновки. З аналізу досвіду застосування армійської авіації можна зробити висновки:

1. Роль АА у загальновійськовому бою постійно зростає. При цьому ефективність бойового застосування АА особливо висока при діях на пересіченій місцевості.

2. Підтверджена необхідність створення вертольотів з широким використанням передових технологій (для виконання всіх видів ПР, здійснення РЕБ, виконання управління та цілевказання).

3. Бойові вертольоти виконують завдання в тісній взаємодії з літаками ША, що істотно підвищує ефективність їхнього застосування. З оцінки командування військ США, ефективність цих дій в 2 – 4 рази вище, а втрати на 50% нижче у порівнянні з використанням літаків та вертольотів окремо один від одного.

4. АА залишається найбільш зручним засобом десантування ТПД і забезпечення його дій. Використовуючи вертольоти, СВ можуть пересуватися

у 8 разів швидше, ніж за допомогою будь-яких наземних транспортних засобів. Швидкість їх пересування не залежить від прохідності місцевості.

5. Кінцевий результат залежить від уміння льотних екіпажів застосовувати авіаційні комплекси щодо вирішення завдань. Це досягається тренуваннями у регулярних польотах на бойове застосування.

6. Потрібно мати доцільну кількість АА в СВ (забезпечення сприятливих умов для СВ).

7. Потрібно удосконалювати організацію взаємодії авіації з загальновійськовими частинами (підрозділами). Підвищувати рівень підготовки офіцерів бойового управління авіацією потрібно в мирний час (наявність штатних авіанавідників у ланці “полк-батальйон-рота”).

8. Підтвердилася важливість всебічного забезпечення бойових дій АА. Без завчасної підготовки ТВД в авіаційному відношенні, без створення необхідних запасів матеріальних засобів (палива, засобів поразення) практично неможливо розраховувати на тривалі і результативні бойові дії авіації.

9. Необхідно підвищувати живучість авіації (розосередження, маскування, створення удаваних аеродромів та побудови залізобетонного укриття для ЛА).

У ЗС України бойові вертольоти десь у 2010 році повністю втратять боєздатність. Тому їх заміна повинна ввійти в число пріоритетних програм розвитку ЗС України. Це можна зробити деякими шляхами: виробництво своїх вертольотів (що для України непосильне завдання з економічної точки зору); закупівля сучасних вертольотів у розвинених державах; модернізація існуючих вертольотів (це найбільш реальне завдання для України на сучасному етапі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Томпкінс Дж. *Оружие третьей мировой войны / Перевод с англ.* – М.: Воениздат, 1969.
2. Фойхтер Г. *История воздушной войны.* – М.: Воениздат, 1956.
3. Шавров И.Е. *Локальные войны. История и современность.* – М.: Воениздат, 1981.

Надійшла 15.01.2004

РУДЕНКО Микола Петрович, кандидат військових наук, начальник кафедри ВПС НАО України. Закінчив Чернігівське ВВАУЛ. Область наукових інтересів – військове мистецтво, вдосконалення форм та засобів застосування авіаційних об'єднань в операціях.

КОЛЬЧЕНКО Володимир Віталійович, викладач кафедри ВПС НАО України. Закінчив у 1987 році ХВВАІУ, у 1997 році – КІВПС. Область наукових інтересів – військове мистецтво, системи забезпечення бойових дій авіації.